

Rocznik Sławistyczny, t. LXXIII, 2024

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rsław.2024.151866

Ľubor Králik*

Instytut Językoznawstwa im. Ľudovíta Štúra Słowackiej Akademii Nauk
Bratysława

Katarína Rausová**

Instytut Językoznawstwa im. Ľudovíta Štúra Słowackiej Akademii Nauk
Bratysława**Przyczynek do studium nad polonizmami w języku słowackim:
słc. *bezčelný* ‘asomatos’ (1763)¹**

1. W słowniku historycznym języka słowackiego (HSSJ, t. 1: 127) znajduje się m.in. wyraz *bezčelný* ‘niemający czoła (nemajúci čelo)’. Z takiego objaśnienia znaczenia wynika, że chodzi o przymiotnik należący do gniazda słotwórczego słc. *čelo* ‘czoło’ (ps. **čelo*). W wymienionym hasle znajdujemy tylko jedno poświadczenie wyrazu, pochodzące z tzw. Słownika kamedulskiego (słc. *Kamaldul-*

* Ľubor Králik, Senior Research Fellow, Ľudovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovakia.

ORCID: 0000-0003-3139-6768.

e-mail: lubor.kralik@juls.savba.sk.

** Katarína Rausová, Doctoral Candidate, Ľudovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava, Slovakia.

ORCID: 0000-0002-7855-2839.

e-mail: katarina.rausova@juls.savba.sk.

¹ Artykuł został napisany w ramach badań wspieranych przez Agencję Grantową Ministerstwa Edukacji, Badań, Rozwoju i Młodzieży Republiki Słowackiej i Słowackiej Akademii Nauk (VEGA; projekt nr 2/0126/24) i przez program „Mobility” Słowackiej Akademii Nauk (projekt nr PAS-SAS-2022-15). Za korektę tekstu polskiego autorzy wyrażają szczerze podziękowania profesor Marioli Jakubowicz.

ský slovník; w dalszym tekście – SK), rękopiśmiennego słownika łacińsko-słowackiego z 1763 roku²: „asomatos: bez čela, bezčelny”.

Wyraz *bezčelny*, w HSSJ standaryzowany³ w postaci *bezčelný*, został użyty w SK jako ekwiwalent słowacki łacińskiego przymiotnika *asomatos*, zapożyczonego z gr. ἀσώματος ‘pozbawiony cielesności, bezcielesny’ (SGrP t. 1: 360)⁴.

Wyraz grecki został utworzony z gr. ἀ- ‘nie-, bez-’ (tzw. alpha privativum) i σῶμα, gen. σώματος ‘ciało’. Z tego jednak wynika, że jego ekwiwalentem w języku słowackim powinno być *beztelny*, derywat od sł. *telo* ‘ciało’ (lit. [t’elo], z palatalną spółgłoską t’) < ps. *tēlo.

W jaki sposób można wyjaśnić różnicę *beztelny* vs *bezčelný*?

2. W kontekście wyłącznie słowacystycznym można byłoby wysunąć hipotezę, że forma *bezčelný* (jak i połączenie *bez čela*) w SK odzwierciedla zmianę fonetyczną t’ > č, polegającą na rozwoju konsonantu palatalnego t’, znanym z gwar średniosłowackiego dialektu gemerskiego (por. np. już Stanislav 1967: 590; Orlovský 1975: 112)⁵. Jak wskazują dotychczasowe badania, w tworzeniu SK prawdopodobnie brało udział kilku autorów⁶, którzy mogli pochodzić z różnych

² Słownik – zawierający oprócz właściwego działu słownikowego (s. 1–937) rozdział *Brevis methodus...* (s. 938–942), poświęcony stosowanym w dziele zasadom ortograficznym i gramatycznym – powstał w Czerwonym Klasztorze (sł. *Červený kláštor*), znajdującym się w Słowacji północnej (w powiecie kiežmarskim) i w latach 1711–1782 należącym do zakonu kamedułów. Obecnie jest w posiadaniu biblioteki Uniwersytetu Loránda Eötvösa (ELTE) w Budapeszcie. Z nowszych prac na temat SK można wskazać na artykuł J. Składanej (Składaná 1997), dający przegląd dawniejszej literatury naukowej; por. też poświęcone SK hasło encyklopedyczne w EB (t. 8: 47–48 s.v. *Kamaldulský slovník*). Członkowie zakonu kamedułów byli również autorami pierwszego pełnego słowackiego tłumaczenia Biblii (zachował się rękopis sporządzony w latach 1756–1760 przez skopiowanie starszego konceptu); por. jego opatrzoną komentarzem edycję *Swatě Biblia Slověnskě...* (2002). O znaczeniu działalności kamedułów w kontekście formowania się słowackiego języka literackiego por. np. Składaná (1987); EJ (230 s.v. *Kamaldulská slovenčina*).

³ Zgodnie z zasadą leksykograficzną, według której „[h]eslové slovo sa v záhlaví heslovej state [w HSSJ – Ľ.K., K.R.] uvádza v pravopisnej a hláskovej podobe súčasnej spisovnej slovenčiny” (HSSJ t. 1: 22).

⁴ Liddell/Scott (1996: 267; Supplement: 57) tłumaczy wyraz grecki jako ‘I.1. disembodied, incorporeal; 2. lacking a body; II. non-metallic; III. (in law) not specified in the body of a document’. – Przegląd poświadczeń wyrazu (użytego już przez Platona) podaje też TLG-A s.v. – Gr. ἀσώματος zostało zapożyczone do łaciny; poświadczenia z okresu późnej starożytności (głosy, Klaudian Mamert, Marcejan Kapella) przytacza TLL s.v. *asomatus*. Por. również Sleumer (1926: 131): „āsōmātōs, on n[eutri generis] (ἀσώματος) unkörperlich”.

⁵ Por. przytoczone przez lingwistów słowackich formy gemerskie *čichi* ‘cichi’ (Stanislav loco cit.), *sed’ec* ‘siedzieć’, *d’evēč* ‘dziewięć’ (Orlovský loco cit.), będące odpowiednikami sł. lit. *tichý*, *sediet’*, *devāt’*.

⁶ Fakt ten wpłynął również na rozwój tytułu tego zabytku leksykograficznego. W starszej literaturze jest on znany jako tzw. Słownik Hadbavnego (sł. *Hadbavného slovník*), od nazwiska Štefana Romualda Hadbavnego (1714–1780). Chodzi o członka (od 1744 roku) konwentu kamedulskiego w Czerwonym Klasztorze, pełniącego m.in. funkcję archiwisty i bibliotekarza (por.

obszarów geograficznych (i dialektalnych) Słowacji, co mogło wpływać na charakter zawartego w tym kompendium leksykograficznym słownictwa słowackiego. Jeżeli forma *bezčelný* odzwierciedla odpowiednią zmianę fonetyczną gemerską, może to być pewną poszlaką wskazującą na pochodzenie autora wymienionego hasła słownikowego.

Przedstawiona hipoteza budzi równocześnie pewne zastrzeżenia.

Zmiana gemerska *t' > č* jest udokumentowana „najmä pred pôvodne mäkkým *i* v slabikách *tĭ, stĭ* a tiež *s'te* alebo na absolútnom konci *-t', -st'*” (Tóbiik 2021: 345)⁷. W przypadku śl. *beztelný* (fonetycznie [best'elní], z grupą *s'te* powstałą na skutek asymilacji dźwięczności *zt' > st'*) można dla jego odpowiednika gemerskiego zakładać dalszy rozwój fonetyczny *best'elní > gemer. dial. *besčelní > *beščelní*, tj. asymilację konsonantyczną *sč > šč* i powstanie grupy spółgłoskowej *šč*, często spotykanej w gwarach gemerskich⁸. Zapis w SK w formie *bezčelny* oznacza, że autor hasła zdawał sobie sprawę ze struktury słowotwórczej przymiotnika i zapisał jego segment inicjalny **beš-* w zgodzie z etymologią jako *bez-* (ps. **bez*).

Trudności jednak powoduje interpretacja połączenia *bez čela*, które podano w wymienionym hasle jako dalszy słowacki ekwiwalent łac. *asomatos*. O ile się wydaje, w gwarze gemerskiej nie dochodziło do zmiany *t' > č* w grupie *t'e* w pozycji inicjalnej, tj. w przypadku formy *t'elo* nie było warunków dla dalszego rozwoju *t'elo > *čelo*; por. brak informacji o wyrazie **čelo* ‘ciało’ u Š. Tóbiika (*op. cit.*) i J. Orlovskiego (GNS 350 s.v. *telo*)⁹. W nawiązaniu do tego można zadać sobie pytanie, dlaczego w połączeniu *bez čela* autor odnotował rzeczownik (śl. lit. *telo*) w formie z *č-*, która prawdopodobnie nie istniała w jego ojczystej gwarze gemer-

o nim ostatnio BLS t. 3: 281; EB t. 5: 430 – w obu źródłach s.v. *Hadbavný, Štefan Romuald*). Właśnie Hadbavnego uważano wcześniej za autora słownika; nowsze badania zakładają tu jednak pracę autorską kilku osób. Dlatego współczesna słowaczystyka preferuje w stosunku do tego dzieła tytuł (o charakterze kolektywnym) *Słownik kamedulski*, który równocześnie zwraca uwagę na rolę kamedułów słowackich w dziejach kultury słowackiej. – Niekiedy spotyka się również tytuł *Słownik lechnicki* (śl. *Lechnický slovník*): Czerwony Klasztor należał administracyjnie do gminy Lechnica, dlatego był znany też jako Klasztor Lechnicki (por. ostatnio EB t. 8: 48 s.v. *Kamaldulský slovník*).

⁷ Por. podane przez autora (*op. cit.*: 383) formy: *čito chlapi* ‘ci mężczyźni’ (śl. lit. *tito chlapi*), *mašć* ‘smalec’ (lit. *mast*) – Ratkovská Zdychava (powiat Rimavská Sobota); *neleči* ‘nie leci’ (lit. *neletí*), *volač* ‘wołać’ (lit. *volat*), *hoščina* ‘uczta’ (lit. *hostina*) – Poproč (powiat Rimavská Sobota); *po známošči* ‘po znajomości’ (lit. *po známosti*) – Potok (powiat Rimavská Sobota) itd.

⁸ Por. Tóbiik (2021: passim).

⁹ Konsonant *č* znajdujemy jednak w derywacie deminutywnym *čialco* ‘ciałko’, por. GNS loc cit.: *Džit'ä malo čialco celva pošernetva* ‘Dziecko miało ciałko całkiem poczerniało’ (Sirk, powiat Revúca). Gemer. dial. *čialco* można interpretować etymologicznie jako **těl-bce* (śl. lit. **tielce*; o deminutywach z sufiksem **-bce* por. Sławski 2011: 77). Dyftong *ia* jest tu wynikiem gemerskiego rozwoju fonetycznego **ě* (w pozycji długiej) *> ie > ia* (por. np. Krajčovič 1988: 46, 49–50, 272); forma z *č-* powstała z pierwotnego **tialco* na skutek oczekiwanego w grupie *t'i* rozwoju *t' > č*.

skiej i nie jest znana w dziejach języka słowackiego¹⁰ – czy chodzi tu tylko o jednorazowy błąd, popełniony przez autora pod wpływem hipotetycznego gemerskiego **beščelní* (por. o nim powyżej)?

Taka hipoteza, którą można określić jako poszukiwanie jakiegoś „tropu gemerskiego”, wydaje się jednak bardzo spekulatywna. Nie wspiera jej również fakt, że badania nad zawartym w SK słownictwem słowackim nie potwierdziły obecności w nim materiału leksykalnego, który odzwierciedlałby cechy fonetyczne charakterystyczne dla gwar gemerskich (por. Gregor 1958: 328–330, rozdział I. *Slovakische Eigentümlichkeiten – A. Phonetische Erscheinungen*; Skladaná 1997: 60–62).

3. Biorąc pod uwagę wymienione fakty, wydaje się bardziej prawdopodobna alternatywna interpretacja formy *bezčelný*, uwzględniająca okoliczności powstania SK.

Już na stronie tytułowej tego zabytku (por. jej faksymile: Gregor 1958: 344; Skladaná 1997: 71) znajdujemy informację, że jest to „Syllabus Dictionarij Latino-Slavonicus Ex Tribus N[ume]ro Dictionarijs potissimum [...] collectus”. Z dotychczasowych badań nad genezą SK wynika, że podstawą źródłową dla jego opracowania stały się trzy starsze słowniki, wydane (w różnych edycjach) w XVII i XVIII wieku: *Thesaurus Polono-Latino-Graecus* G. Knapiusza (1. wyd. Kraków 1621), *Dictionarium von dreyen Sprachen, Teutsch, Lateinisch und Böhmisch* (1. wyd. Praga 1700–1706) C. Z. Wussina i *Dictionarium Latino-Hungaricum* F. Párizza Pápaia (1. wyd. Lewocza 1708). Zdaniem F. Gregora autorzy SK przejęli słownictwo łacińskie zawarte w słowniku Párizza Pápaia i przetłumaczyli na język słowacki jego ekwiwalenty węgierskie. Powstały w taki sposób korpus materiałowy został dalej rozszerzony o materiał leksykalny Knapiusza i Wussina. Wzbogacono go nie tylko o nowe wyrazy łacińskie i ich ekwiwalenty słowackie, lecz także o dalsze odpowiedniki słowackie dla wyrazów łacińskich pierwotnie opracowanych na podstawie Párizza Pápaia (Gregor 1958: 338). Ze słownika Párizza Pápaia pochodzi około 60 % leksyki, od Knapiusza 20–25 %, od Wussina 15–20 % (*op. cit.*: 341).

Łacińskiego wyrazu *asomatos* nie znajdujemy w słownikach Párizza Pápaia i Wussina, jednakże drugi (łacińsko-polski) tom słownika Knapiusza zawiera następne hasło: „Āsōmātos, Gr. Béz ciélny” (Knapiusz, t. 2: 72)¹¹. Znaczenie polskiego przymiotnika objaśnia sam leksykograf: „Bézciélny /béz ciálá/” (Knapiusz, t. 1: 21). Słownik warszawski (SW, t. 1: 120: „†Bezcielny p. Bezcielesny”) określa pol. *bezcielny* jako wariant „staropolski”¹² wyrazu *bezcielesny* ‘nie mający ciała, niecielesny, niematerjalny, niefizyczny, duchowny, oderwany, nieziemski, nadziemski’ (*ibid.*).

¹⁰ Por. brak poświadczeń formy **čelo* ‘ciało’ w HSSJ (t. 6: 37–38 s.v. *telo*).

¹¹ Według informacji F. Gregora (1958: 336–337, 346) w bibliotece Czerwonego Klasztoru znajdował się egzemplarz 2 tomu słownika Knapiusza wydany w 1741 roku w Poznaniu.

¹² O znaczeniu kwalifikatora † („staropolski”) por. SW (t. 1: IX).

Wracając do sł. *bezčelný*, można wyrazić opinię, że wyraz słowacki powstał w wyniku adaptacji pol. *bezielny*, zaczerpniętego ze słownika Knapiusza.

Autor odpowiedniego hasła w SK poprawnie zinterpretował pol. *bezielny* jako derywat przymiotnikowy utworzony przy pomocy prefiksu *bez-* (o znaczeniu słowotwórczym ‘niemający czegoś, pozbawiony czegoś’), dlatego podał dla niego jako jeden z dwu ekwiwalentów słowackich – na pierwszym miejscu – połączenie *bez čela*; niestety, równocześnie błędnie zidentyfikował podstawę derywacyjną dla pol. *bezielny*. Nie uwzględniając etymologii łac. *asomatos* (por. powyżej), nie zdał sobie sprawy, że:

1) pol. *bezielny* jest derywatem od pol. *ciało* (ps. **tělo*), któremu w języku słowackim odpowiada rzeczownik *telo*. Z tego wynika, że odpowiednikiem słowackim pol. *bezielny* powinno być *beztelný* (w słowniku można byłoby podać również połączenie *bez tela* ‘bez ciała’);

2) odpowiednikiem polskim sł. *bezčelný* jest przymiotnik *bezczelny* ‘zuchwały, arogancki, natarczywy, nie liczący się z opinią; bez wstydu’ (znaczenie według SJP online s.v.), od pol. *czoło* (ps. **čelo*)¹³.

Zapożyczenie „pol. *bezielny* > sł. *bezčelný*” może być również ciekawe z punktu widzenia adaptacji fonetycznej wyrazów pochodzenia polskiego w języku słowackim. Spotykamy się tu ze substytucją polskiego konsonantu *ć* przez słowackie *č*, jaka miała też miejsce w przypadku sł. *češľa* ‘tesár’ (HSSJ, t. 1: 211: wschodniosłowackie; poświadczenia: Bardejów, XVII w.); wyraz ten, w HSSJ uznany za polonizm, został niewątpliwie zapożyczony z pol. *cieśla*. Oba wyrazy słowackie – poświadczone w XVIII wieku, tj. w czasie, kiedy były już ukształtowane współczesne systemy fonologiczne obu języków – wskazują na to, że użytkownicy języka słowackiego już wtedy percypowali polskie *ć* jako wariant fonetyczny konsonantu słowackiego *č*, który jest odpowiednikiem etymologicznym polskiego *cz*¹⁴.

¹³ „Znaczenie współczesne [pol. *bezczelny* – E.K., K.R.] wywodzi się od dawnego, przenośnego sensu wyrażenia przyimkowego *bez czola* – ‘bez wstydu’” (WSJP s.v. *bezczelny*). Użycie sł. *čelo* ‘czoło’ w podobnym kontekście semantycznym nie jest nam znane. Pol. *bezczelny* zostało opracowane leksykograficznie prawdopodobnie dopiero w słowniku S.B. Lindego („*bezczelny*... bezwstydnny, niesromny, niesromięzliwy, bez czola, psu oczy przedaicy” – Linde t. 1: 75). Stamtąd wyraz ten został przejęty przez J. Jungmanna: „*bezčelný*... nestydatý, schamlos. L.” (Jungmann, t. 1: 105); o znaczeniu skrótu *L.* por. *op. cit.*: IX („*L.* = Lindého slowník polský”). Wymieniony wyraz czeski i jego derywaty *bezčelník*, *bezčelně*, *bezčelnice*, *bezčelnost* „nie utrzymały się w użyciu” (Orłóš 1987: 21).

¹⁴ W przeciwieństwie do języka polskiego, w którego systemie fonologicznym istnieją konsonanty *c*, *cz* i *ć*, język słowacki zna tylko dwa z nich – *c* i *č* [cz]. Polskiemu *ć*, które jest obce językowi słowackiemu, odpowiada w perspektywie diachronicznej słowackie palatalne *t’*, odzwierciedlające wcześniejsze stadium rozwoju fonetycznego (por. też Sokolová et al. 2012: 21–22). Z obserwacji empirycznych (niestety, na razie nie możemy powołać się tu na literaturę specjalistyczną) wynika, że użytkownicy języka słowackiego, którzy nie posiadają odpowiedniego przygotowania filologicznego itp., percypują pol. *ć* jako *č*, ewentualnie jako jakiś „miękki” wariant

4. Z przedstawionej interpretacji etymologicznej słc. *bezčelný* wynika, że chodzi tu o kolejny przypadek nieścisłości i pomyłek związanych z wykorzystywaniem polskiego materiału słownika Knapiusza, na które wskazali już F. Gregor (1958: 341–342)¹⁵ i J. Skladaná (1997: 59)¹⁶. Biorąc pod uwagę genezę wyrazu słowackiego (nieodnotowanego w innych źródłach leksykograficznych), uważamy za możliwe uznanie słc. *bezčelný* za okazjonalny (i, niestety, niefortunny) polonizm¹⁷.

Naszym zdaniem, przeanalizowany przypadek, stanowiący oryginalny kamyczek w mozaice polsko-słowackich kontaktów językowych, może potwierdzać aktualność badań w tej dziedzinie. Mimo że na temat wyrazów pochodzenia polskiego w języku słowackim zostały już napisane liczne prace naukowe¹⁸, do dezyderatów słowackiej lingwistyki diachronicznej niewątpliwie wciąż należy stworzenie syntezy w postaci słownika historyczno-etymologicznego polonizmów w tym języku.

tej spółgłoski słowackiej. Pośrednie potwierdzenie takiej konstatacji można znaleźć np. w autorytatywnej Encyclopaedii Belianie (EB), której hasła zawierają również informacje o zalecanej wymowie słowackiej (zaadaptowanej do systemu fonetyczno-fonologicznego tego języka) obcych nazw osobowych i nazw geograficznych – co do pol. *ć* por. hasła *Ciechanów* [čechanuf] (EB t. 2: 537), *Cieslewicz* [česlevič], *Cieszkowski* [češkov-], *Cieszyn* [češin] (*op. cit.*: 538) itp.

¹⁵ „Tadellos ist die lexikographische Arbeit von Hadbavný nicht einmal in Fällen, in denen er das Wörterbuch von Cnapius als Quelle benutzt. In diesen Fällen macht er meistens dann Schnitzer, wenn das polnische oder slowakische Wort visuell oder akustisch ähnlich sind. Auf diese Weise erschaffte Hadbavný manchmal wunderliche slowakische Entsprechungen, die gar nichts mehr mit dem wahren Sinn des lateinischen Ausdruckes zu tun haben. In anderen Fällen übernahm er polnische Worte, die in derselben Form auch im Slowakischen vorhanden sind, nur eine völlig andere Bedeutung besitzen. Dadurch wird das betreffende lateinische Wort wieder falsch interpretiert. Man findet den letzteren Fall meistens im Zusammenhang mit Pflanzennamen” (Gregor 1958: 341–342).

¹⁶ J. Skladaná (*loco cit.*) wskazuje na łac. *brutianus* „Podwodnik” (Knapiusz, t. 2: 96 s.v. *Brūtiānus*), dla którego w SK podano ekwiwalent słowacki *podvodnjk* (w pisowni współczesnej *podvodník*), tj. ‘oszust’ (derywat od słc. *podviest’ niekoho* ‘zawieść kogoś’, *podvod* ‘oszustwo’); chodzi tu niewątpliwie o wyrazy należące do kategorii tzw. fałszywych przyjaciół tłumacza. Inny przypadek przedstawia przytoczone przez Skladaną łac. *baccario*, którego polski ekwiwalent „Niérzadniczy sługa” (Knapiusz, t. 2: 96 s.v. *Baccario*) został zaadaptowany w SK w postaci *neradničný služebnyk*, gdzie przymiotnik *neradničný* – w języku słowackim prawdopodobnie nie poświadczony (por. również brak odpowiedniego hasła w HSSJ) – może (błędnie) sugerować związek ze słc. *radnica* ‘ratusz’ (< *radný dom* ‘dom [tj. siedziba] rady miejskiej’), *radničny* ‘ratuszowy’.

¹⁷ Na istnienie takiej specyficznej kategorii polonizmów słusznie zwraca uwagę E. Wolnicz-Pawłowska (2001: 88): „Jest także istotne wydzielenie z całego materiału [polonizmów w HSSJ – Ł.K., K.R.] okazjonalizmów, np. cytatów z zeznań sądowych lub niefortunnych tłumaczeń z języka obcego na słowacki”.

¹⁸ Jeżeli chodzi o polonizmy poświadczone w dawniejszym języku słowackim, można wskazać np. na następujące publikacje: Doruľa (1977), Wolnicz-Pawłowska (2001), Kopecká et al. (2011: 39–44), które zawierają również przegląd literatury przedmiotu.

Rozwiązanie skrótów Języki i dialekty

dial. – dialektalny
 gemer. – gemerski
 gr. – grecki
 lit. – literacki

łac. – łaciński
 pol. – polski
 ps. – praslówiański
 słc. – słowacki

Literatura [References]

- BLS = *Biografický lexikón Slovenska*, Martin 2002–.
- Doruľa J., 1977, *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*, Bratislava.
- EB = *Encyclopaedia Beliana. Slovenská všeobecná encyklopédia*, Bratislava 1999–.
- EJ = *Encyklopédia jazykovedy*, zost. J. Mistrik, Bratislava 1993.
- GNS = Orlovský J., 1982, *Gemerský nárečový slovník*, Martin.
- Gregor F., 1958, *Einige Bemerkungen über Sprache und Quellen des slowakischen Wörterbuches von Lechnitz*, „*Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*”, Vol. 4, pp. 325–346.
- HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka*, ved. red. M. Majtán, zv. 1–7, Bratislava 1991–2008.
- Jungmann J., 1835–1839, *Slownik česko-německý...*, d. 1–5, Praha.
- Knapiesz t. 1, 1643 = *Thesavrvs Polonolatinogrævs...* [online], Cracoviæ. Dostęp: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416379/display/Default> [pobrane 26.03.2024].
- Knapiesz t. 2, 1644 = *Thesavri Polonolatinograeci Gregorii Cnapii...*, *Latinopolonicvs...* [online], Cracoviæ. Dostęp: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/400425/display/Default> [pobrane 26.03.2024].
- Kopecká et al. 2011 = Kopecká M., Laliková T., Ondrejková R., Skladaná J., Valentová I., *Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch*, Bratislava.
- Krajčovič R., 1988, *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*, Bratislava.
- Liddell/Scott 1996 = Liddell H.R., Scott R., *A Greek-English Lexicon... With a revised supplement*, Oxford.
- Linde S.B., 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa.
- Orlovský J., 1975, *Stredogemerské nárečia*, Martin.
- Orłóś T.Z., 1987, *Polonizmy w czeskim języku literackim*, Kraków.
- Páriz Pápai F., 1708, *Dictionarium Latino-Hungaricum...* [online], Leutschoviae. Dostęp: <http://real-r.mtak.hu/623/> [pobrane 26.03.2024].
- SGrP = *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, t. 1–4, Warszawa 1958–1965.
- SJPD online = *Słownik języka polskiego* [online], red. W. Doroszewski, t. 1–10, Warszawa. Dostęp: <https://doroszewski.pwn.pl/> [pobrane 26.03.2024].
- Skladaná J., 1987, *Kamaldulská škola, [w:] Prekursorzy słowiańskiego językoznawstwa porównawczego (do końca XVIII wieku)*, red. H. Orzechowska, M. Basaj, Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, s. 175–183.

- Skladaná J., 1997, *Kamaldulský latinsko-slovenský slovník z roku 1763*, [w:] *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*, ed. J. Doruľa, Bratislava, s. 53–70.
- Sleumer A., 1926, *Kirchenlateinisches Wörterbuch*, Limburg a.d. Lahn.
- Sławski F., 2011, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] Sławski F., *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, wybór i opracowanie W. Sędzik, red. nauk. L. Bednarczuk, Kraków, s. 11–182.
- Sokolová et al. 2012 = Sokolová M., Vojteková M., Mirosławska W., Kyseľová M., *Slovenčina a poľština. Synchrónne porovnanie s cvičeniami*, Prešov.
- Stanislav J., 1967, *Dejiny slovenského jazyka*, d. 1: *Úvod a hláskoslovie*, 3., doplnené vyd., Bratislava.
- SW [Słownik warszawski] = *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. 1–8, Warszawa 1900–1927.
- Swatě Biblia Slowénskė...*, 2002, hrsg. H. Rothe, F. Scholz unter Mitwirkung von J. Doruľa, Bd. 1–2, Paderborn ; München ; Wien ; Zürich.
- TLG-A = *The Abridged Thesaurus Linguae Graecae* [online]. Dostęp: <https://stephanus.tlg.uci.edu/abridged.php> [pobrane 26.03.2024].
- TLL = *Thesaurus linguae Latinae (TLL)* [online]. Dostęp: <https://thesaurus.badw.de/tll-digital/tll-open-access.html> [pobrane 26.03.2024].
- Tóbiš Š., 2021, *Gemerské nárečia II. Časť druhá: Nárečia juhozápadného Gemera. Hláskoslovie – synchronická časť*, rukopis z autorovej pozostalosti opravila, doplnila a na vydanie pripravila J. Dudášová-Kriššáková, Prešov.
- Wolnicz-Pawłowska E., 2001, *Z dziejów polsko-słowackich kontaktów językowych (na marginesie historycznego słownika języka słowackiego)*, [w:] *Slovakistika v Polsce. Zborník materiálov z 2. slovastickej konferencie – Słowacytyka w Polsce. Materiały z II konferencji słowacytycznej*, ed. M. Papierz, Kraków, s. 81–88.
- WSJP = *Wielki słownik języka polskiego* [online], red. nauk. P. Żmigrodzki. Dostęp: <https://wsjp.pl> [pobrane 26.03.2024].
- Wussin C., 1706, *Dictionarium Von dreyen Sprachen, Teutsch, Lateinisch und Böhmisch... Pars I. Editio secunda auctior, & correctior* [online], Prag. Dostęp: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10691137?page=,1> [pobrane 26.03.2024].

Summary

A Contribution to the Study of Polonisms in the Slovak Language: Slovak *bezčelný* ‘asomatos’ (1763)

The Historical Dictionary of the Slovak Language also contains the adjective *bezčelný*, attested in the so-called Camaldolese Dictionary (Latin-Slovak dictionary; manuscript, 1763) as an equivalent of Latin *asomatos* ‘incorporeal’ (from Greek ἀσώματος ‘id.’ < Greek σῶμα ‘body’). In the authors’ opinion, the respective entry originates from the 17th century Cnapius’ Polish-Latin-Greek dictionary (vol. 2: Latin-Polish) which was one of the sources used in the compilation of the Camaldolese Dictionary. Cnapius gives the Polish form *bezielny* (derivative of Polish *ciało* ‘body’ < Proto-Slavic **tělo*) whose expected Slovak cognate is, however, *beztelný* (cf. Slovak *telo* ‘body’). The Slovak translator of the entry apparently ignored the etymology of the Latin (and Polish) lexeme and mechanically substituted the Polish consonant *ć* (rendered as *ci* in *bezielny*), non-existent in Slovak, with Slovak *č*; in this way, he created the form *bezčelný* which might suggest a (fictitious) etymological connection with Slovak *čelo* ‘forehead’ (< Proto-Slavic **čelo*; hence also Polish *czoło* ‘id.’). Against this background, Slovak *bezčelný* may be labelled as an occasional (and unfortunate) borrowing from Polish; yet it expands the existing inventory of the Slovak lexical Polonisms. In this context, the authors also point to the need for a special historical-etymological dictionary of the Polish loanwords in the Slovak language.

Keywords: Proto-Slavic **tělo* and its derivatives, Slovak language, Polish loanwords in Slovak, Grzegorz Knapiusz (Knapski; Gregorius Cnapius), Camaldolese Latin-Slovak Dictionary (1763).